

УДК 336.1

JEL Classification: H31,G00

DOI: <http://doi.org/10.34025/2310-8185-2020-1.77-2.78.05>

М.В. Тимоць, к.е.н., доц.,
<https://orcid.org/0000-0001-9369-490X>,
Університет Короля Данила,
м. Івано-Франківськ

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ ДОМОГОСПОДАРСТВ ЯК ДЖЕРЕЛО ФІНАНСУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Анотація

Актуальність. Постановка проблеми. Пріоритетну роль у забезпеченні сталого економічного розвитку держави відіграють фінансові ресурси юридичних та фізичних осіб. У сучасній економіці саме домогосподарства виступають активними учасниками економічних процесів, виступаючи на ринках як виробники, постачальники, менеджери, споживачі, інвестори, вкладники тощо. Нині домогосподарства акумулюють значні обсяги фінансових ресурсів у формі заощаджень. Тому обґрунтування економічної природи фінансових ресурсів домогосподарств як джерела фінансування національної економіки вимагає більш ретельного вивчення.

Мета дослідження. Мета статті – розкрити роль фінансових ресурсів населення у фінансовій системі держави, проаналізувати структуру та динаміку сукупних ресурсів домогосподарств, оцінити напрями їх використання.

Методологія. У процесі дослідження використано методи наукового пізнання, методи фінансового аналізу. Зокрема, в процесі вирішення поставлених завдань використовувалися: абстрактно-логічний метод – для з'ясування економічної природи фінансових ресурсів домогосподарств, їх теоретичної сутності та особливостей формування; метод порівняльних характеристик і методи аналізу та синтезу – для дослідження структури і динаміки доходів та витрат населення.

Результати. У статті обґрунтовано роль фінансових ресурсів населення у фінансовій системі держави. Доведено, що визначальна роль у формуванні фінансового потенціалу населення належить доходам. Однак на обсяги фінансового потенціалу впливають й інші фактори. Зокрема, рівень оподаткування доходів громадян, депозитні та кредитні відсоткові ставки. Зазначено, що за рахунок спрямування фінансових ресурсів населення у фінансово-кредитну систему країни можна активізувати інвестиційні процеси.

Практичне значення. Проаналізовано структуру та динаміку сукупних ресурсів та витрат домогосподарств. Доведено, що на фінансовий потенціал населення впливає не тільки розмір доходів, але й рівень їх використання.

Перспективи подальших досліджень. Домогосподарства виступають активними учасниками фінансових відносин, їх діяльність впливає на всі соціально-економічні процеси в державі, що зумовлює необхідність подальших досліджень фінансів домогосподарств з огляду

на усвідомлення важливості цієї сфери для ефективного та стабільного розвитку національної економіки.

Ключові слова: фінансові ресурси, домогосподарство, доходи, витрати, заробітна плата.

Кількість джерел: 8; кількість таблиць: 4.

Myroslava Tymots, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
<https://orcid.org/0000-0001-9369-490X>
King Danylo University
Ivano-Frankivsk

FINANCIAL RESOURCES OF THE HOUSEHOLD AS A SOURCE OF FINANCING OF THE NATIONAL ECONOMY

Summary

The role of financial resources of the population in the financial system of the state is under the consideration. The structure of money income of the households is analyzed. It is stated that the main source of financial resources of the population belongs to the wages and the pension's payments. In the same time this part of the population of Ukraine is less than abroad. The population has diverse sources of income. Dynamics of the wage during last three years is analysed.

It is proved that the financial potential of the population is influenced by not only the amount of the income but the level of their using as well. It is analyzed the structure and the dynamics of the expenses of the households. Considerable financial potential of the population of Ukraine is under the consideration. It is underlined that at the expense of the population of financial resources in the financial credit system of the country can activate the investment processes.

The rational management of the financial resources of the population will essentially permit to increase investments in the economy of the state and reduce the dependence of the foreign capital. The mechanism of development of financial potential of the population has not been properly formed and adjusted yet; the basic principles of using the financial resources of the citizens of the country have not been formally regulated. Dynamics of disposable income is analysed. It is proved that the considerable role in the formation of financial potential of the population belongs to incomes. However, the other factors influence on the amount of financial potential namely the level of taxation, incomes of citizens, deposits and credits interest rates.

Keywords: financial resources, household, income, costs, salary.

Number of sources: 8; number of tables: 4 .

Постановка проблеми. Актуальною у наш час є проблема залучення фінансів населення в господарське життя країни. Механізм розвитку

фінансового потенціалу населення досі належним чином не сформований і не налагоджений, основні засади використання фінансових ресурсів громадян країни не оформлені законодавчо. Висока соціальна диференціація українського суспільства, зниження рівня життя основної маси населення протягом останніх років ще більше ускладнюють ситуацію.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Фінанси громадян – один із важливих елементів фінансової системи. Формування і використання фінансових ресурсів громадян безпосередньо пов'язане з розвитком інших елементів фінансової системи: державних фінансів, фінансів підприємств і установ, розвитком банківської системи, страхування та ін. Фінанси громадян відіграють в такій системі провідну роль, оскільки розвиток системи загалом, як правило, підпорядкований забезпеченню інтересів громадян, їх груп і об'єднань.

На сучасному етапі взаємодія домашніх господарств відбувається, перш за все, через формування та використання їхніх фінансів, що припускає регулювання доходів, витрат та заощаджень домогосподарств, а останні, у свою чергу, виступають фінансовим базисом для розвитку практично всіх елементів фінансової системи держави [1].

За визначенням колективу авторів на чолі з С. Юрієм, фінанси домогосподарств – це сукупність економічних відносин, що виникають при утворенні, розподілі та використанні грошових доходів, заощаджень і грошових фондів громадян та їх сімей, з метою задоволення особистих потреб громадян [2]. Д. Лойко вважає, що фінанси домогосподарств – це регульовані у визначеному правовому полі за допомогою спеціальних методів, прийомів та інструментарію потоки коштів через мікрорівневу систему грошових фондів, які забезпечують функціонування і розвиток людей як фізичних осіб, їх економічну діяльність з метою придбання житла, підтримання здоров'я, здобуття освіти, отримання пенсій, підтримання інших аспектів людської діяльності [3].

До основних видів доходів домогосподарств відносять: зарплату; доходи, отримані від власності на землю, капітал, майно (орендний платіж, рента, дивіденди); грошові виплати населенню у вигляді трансфертних платежів.

На думку професора Е. Лібанової, основними факторами формування доходів домогосподарств є кількість працівників працездатного віку, які

мають відповідний рівень знань, освіти та кваліфікації; економічна та політична ситуація в країні та, відповідно, ступінь її нестабільності; рівень інфляції в країні; кількість безробітних та ступінь безробіття в країні; кількість пенсіонерів, непрацюючих осіб та кількість тих, що перебувають на утриманні домогосподарств; обсяги заборгованостей з виплати зарплати тощо [4].

Сучасні умови господарювання дозволяють домогосподарствам долучатися до фінансової взаємодії з іншими суб'єктами ринкових відносин. Але коли домогосподарство стає повноцінним учасником ринкових відносин, виникає низка проблем, які з'являються при формуванні та використанні фінансових ресурсів під час різноманітних економічних процесів. Такими проблемами є: недосконалість державної політики щодо учасників фінансового ринку, неможливість забезпечення стабільного чи високого рівня доходів домогосподарств, недостатня розробленість планів та умов залучення домогосподарств до економічних процесів країни.

За таких умов назріла необхідність дослідження структури фінансового потенціалу населення, особливостей його сучасного формування.

Формулювання цілей статті. Розкрити роль фінансових ресурсів населення у фінансовій системі держави. Проаналізувати структуру сукупних ресурсів домогосподарств, оцінити напрями їх використання. Визначити ключові фактори, що впливають на фінансовий потенціал населення.

Виклад основного матеріалу. Фінансові ресурси домогосподарств – це ті грошові ресурси, які знаходяться в розпорядженні домогосподарства. Склад таких ресурсів у кожного домогосподарства буде різний. Також обсяг фінансових ресурсів домогосподарств залежить від низки факторів, основним з яких є рівень розвитку економіки країни. Та, незважаючи на це, основними джерелами формування фінансів домогосподарств є доходи, які домогосподарство отримує із заробітної плати його учасників, фінанси, отримані від надання в оренду приміщень чи майна, продажу землі, відсотки від депозитів, цінні папери тощо [5]. Таким чином, визначальна роль у формуванні фінансового потенціалу населення належить доходам. Доходи населення – це сукупність грошових коштів і не грошових засобів для підтримання фізичного, морального, економічного

й інтелектуального стану людей, аналіз яких свідчить про складний та багатоканальний процес їх утворення (табл. 1).

Таблиця 1

**Структура грошових доходів і сукупних ресурсів домогосподарств
за 2017-2018 рр.***

Вид доходу	У середньому на домогосподарство, грн.		У % до грошових доходів	
	2017	2018	2017	2018
Оплата праці	4279,77	5391,23	59,5	60,5
Доходи від підприємницької діяльності	365,32	592,77	5,1	6,6
Доходи від продажу сільськогосподарської продукції	241,5	248,4	3,4	2,7
Доходи від власності	111,95	130,30	1,6	1,5
Пенсії	1400,77	1734,42	19,6	19,5
Стипендії	27,96	30,11	0,4	0,3
Допомоги, пільги, субсидії тощо	221,67	203,04	3,2	2,4
Грошова допомога від родичів та інших осіб	367,83	399,21	5,1	4,5
Аліменти	18,84	22,70	0,3	0,3
Інші грошові доходи	110,67	151,96	1,5	1,7
Разом	7146,28	8904,14	100,0	100,0

*Джерело: [6]

Отже, у структурі доходів населення виділяються такі його форми, як оплата праці та дохід від підприємницької діяльності, дохід від особистого підсобного господарства, пенсії, допомоги та стипендії, дивіденди, субсидії, надходження від родичів та інших осіб, а також інші надходження (гонорари, благодійна допомога тощо). Розмір майже усіх видів грошових надходжень (окрім стипендій та аліментів) мав тенденцію до зростання. У структурі грошових доходів за аналізований період найбільша питома частка належить оплаті праці. Відповідно, заробітна плата може стати головним джерелом фінансового потенціалу населення. Однак її питома частка у сукупних доходах населення в Україні є значно меншою порівняно з відповідним показником у розвинених країнах. Зокрема, цей показник у Великобританії становить 65%, у Німеччині – 64%, в Італії – 52%, у Франції – 58%, в Японії – 69%.

В Україні за останні десятиріччя відбулися значні зміни у сфері формування доходів населення. Зростання розшарування населення за доходами – одна з основних тенденцій у житті громадян за роки незалежності. При цьому нерівність у розподілі доходів

спостерігається на підприємствах, за галузями, на міжгалузевому та міжрегіональному рівнях. Протягом аналізованого періоду грошові доходи населення зросли на 24,6%.

Середньомісячна номінальна заробітна плата і прожитковий мінімум у розрахунку на одну особу протягом 2016-2018 рр. зростали (табл. 2).

Таблиця 2

Аналіз заробітної плати за 2016-2018 рр. *

Показники	Роки			Відхилення 2018/ 2016, (+,-)
	2016	2017	2018	
Середньомісячна номінальна заробітна плата, грн	5183	7104	8865	+3682
Індекс реальної заробітної плати, % до попереднього року	109,0	119,1	112,5	+3,5
Прожитковий мінімум	1544	1700	1853	+309
Відношення середньої зарплати до прожиткового мінімуму	3,4	4,2	4,8	+1,4

*Джерело: [7]

За даними Державної статичної служби України у 2018 р., порівняно з 2016 роком, середньомісячна номінальна заробітна плата зросла на 3682 грн. 2017 року її розмір у 2018 р. збільшився на 1761 грн. Номінальна заробітна плата – нарахування працівникам у грошовій та натуральній формі за відпрацьований час або виконану роботу: тарифні ставки (посадові оклади), премії, доплати, надбавки, а також інші види оплати за невідпрацьований час. Реальна заробітна плата – це показник, який характеризує купівельну спроможність номінальної заробітної плати під впливом змін споживчих цін на товари і послуги та рівня податків й обов'язкових платежів.

Аналіз відношення середньої зарплати до прожиткового мінімуму показує його збільшення з 3,4 у 2016 р. до 4,8 у 2018 р. Прожитковий мінімум у розрахунку на місяць на одну особу є базовим державним стандартом у сфері доходів населення. На основі споживчого кошику розраховувався прожитковий мінімум, який і є межею бідності. У Конвенції МОП № 117 «Про основні цілі і норми соціальної політики» зазначено: «При визначенні прожиткового мінімуму беруться до уваги такі основні потреби сімей працівників, як продукти харчування та їхня калорійність, житло, одяг, медичне обслуговування та освіта» [8].

Через устанавлення розміру мінімальної заробітної плати, умов і розмірів оплати праці працівників установ й організацій, що фінансуються з бюджету, керівників державних підприємств переважно здійснюється вплив держави на регулювання оплати праці. Місячний розмір мінімальної заробітної плати в Україні на 1 січня 2011 р. становив 941,00 грн., 2012 р. – 1073,00 грн, 2013 р. – 1147,00 грн, 2014 – 2015р.р. – 1218 грн, 2016 р. – 1378 грн, 2017 р. – 3200 грн, 2018 – 3723 грн, 2019 – 4173 грн та 2020 – 4723 грн [7].

На фінансовий потенціал населення впливає не тільки рівень доходів, а й рівень їх використання. До витрат населення відносяться: придбання економічних благ поточного споживання (одяг, їжа, оплата комунальних послуг, з охорони здоров'я, транспортних та інших послуг); придбання економічних благ довгострокового користування (квартир, меблів, електропобутової техніки, витрати на освіту, довгострокове страхування життя тощо); сплата податків та обов'язкових неподаткових платежів.

У 2018 р. сукупні витрати населення становили 8308,61 млрд грн., при цьому їх розмір порівняно з попереднім роком збільшився на 16,4%. Структура витрат населення України за 2017–2018 рр. наведена у табл. 3.

Як видно, динаміка витрат домогосподарств немає чітко вираженої тенденції за відповідними видами витрат. Загалом впродовж досліджуваного періоду витрати населення України зросли на 1169,2 грн.

У структурі витрат домогосподарств за аналізований період переважають споживчі витрати.

Частка витрат неспоживчого характеру у 2017-2018 р-р. є відносно невеликою та складала 7,1 та 8,0% відповідно. Принагідно зазначимо, що впродовж аналізованого періоду спостерігається поступове зменшення споживчих витрат та збільшення витрат неспоживчого характеру.

Як бачимо, у структурі споживчих витрат населення переважають витрати на придбання продуктів харчування та оплату комунальних послуг. Достатньо низькою залишається частка витрат на оплату освітніх та культурних послуг. Одним із основних чинників впливу на процес накопичення грошових коштів є наявний дохід домогосподарства. Наявний дохід – це частина особистих доходів громадян, що залишається після сплати податків (податку з доходів фізичних осіб, військового збору та

інших утримань), а також сумарні доходи населення, які воно використовує на власний розсуд.

Таблиця 3

**Структура сукупних витрат домогосподарств України
у 2017-2018 рр.***

Стаття витрат	У середньому на домогосподарство, грн.		У % до сукупних витрат	
	2017	2018	2017	2018
Продукти харчування та безалкогольні напої	3423,71	3962,53	47,9	47,7
Алкогольні напої	82,27	102,39	1,1	1,3
Тютюнові вироби	141,51	174,51	2,0	2,1
Одяг і взуття	397,04	460,35	5,5	5,4
Комунальні послуги	1213,16	1275,98	17,0	15,2
Предмети домашнього вжитку, побутова техніка	142,23	174,78	2,0	2,1
Охорона здоров'я	271,97	334,44	3,8	4,0
Транспорт	260,66	306,07	3,7	3,7
Зв'язок	168,78	212,17	2,4	2,6
Відпочинок і культура	117,72	145,95	1,6	1,8
Освіта	75,99	83,48	1,1	1,0
Ресторани та готелі	162,42	201,18	2,3	2,4
Різні товари та послуги	175,66	221,61	2,5	2,7
Споживчі сукупні витрати	6634,12	7655,44	92,9	92,0
Неспоживчі сукупні витрати (допомога родичам, купівля акцій, нерухомості, вклади банків)	505,29	653,17	7,1	8,0
Всього сукупних витрат	7139,41	8308,61	100,0	100,0

*Джерело: [6].

Наявний дохід населення України протягом 2016-2018 рр. збільшувався (табл. 4).

Впродовж 2016-2018 рр. наявний дохід населення України зріс на 1737,7 грн, або на 5,9 %. Водночас у 2018 р., порівняно з 2017 р. зафіксовано зниження середньомісячного наявного доходу на 1 особу із 127,5% до 122,5%.

Наявний дохід значною мірою залежить від фінансово-економічної ситуації в Україні. Водночас, саме наявний дохід складає основу фінансового потенціалу населення.

Висновки. Фінансові ресурси домогосподарств відіграють важливу роль у фінансовій системі країни, вони забезпечують фінансову стабільність

суспільства, дозволяють зберегти належний рівень доходів через свою господарську діяльність сприяють реформуванню економіки країни.

Фінанси ресурси домогосподарств виступають джерелом фінансування національної економіки. Дослідження фінансової спроможності домогосподарств та їх економічна діяльність має бути на першому місці, оскільки зростання добробуту кожного домогосподарства окремо зміцнює всю систему держави та зменшує кількість негативних моментів, які проявляються в діяльності різних сфер, де взаємодіють суб'єкти економіки.

Таблиця 4

**Наявний та реальний доходи населення України
за 2016-2018 рр.***

Показники	Роки			Відхилення 2018/ 2016, (+,-)
	2016	2017	2018	
Середньомісячний наявний дохід у розрахунку на 1 особу, грн	3090,0	3939,1	4825,7	+1735,7
до попереднього року, %	116,6	127,5	122,5	+5,9
Середньомісячний реальний дохід у розрахунку на 1 особу, грн	2712,9	3443,3	4351,4	+1638,5

*Джерело: [7]

Нині фінанси населення можуть стати одним з чинників розвитку економіки України з позиції активізації закладеного в них фінансового потенціалу. Раціональне регулювання і управління ними дозволить істотно збільшити обсяги інвестиційних ресурсів, понизити залежність від іноземного капіталу.

Проведений аналіз доходів та витрат домогосподарств показує, що перспективи фінансового потенціалу населення Україні є досить значними. За умови спрямування відповідних грошових ресурсів у кредитно-фінансову систему країни можна активізувати інвестиційні процеси, модернізувати економіку держави.

Для цього на державному рівні необхідно вирішувати проблему зміцнення економіки домогосподарств, підвищуючи заробітну плату, створювати умови для ефективної зайнятості членів домогосподарств, удосконалювати систему оподаткування.

Список використаних джерел:

1. Кізима Т. О. Витрати домогосподарств України: сутнісно-аналітичний аспект. *Вісник ТНЕУ*. 2017. №2. С.61–70.
2. Юрій С. І. Фінанси домогосподарств: теоретичні підходи до трактування сутності. *Фінанси України*. 2008. №8. С.3–10.
3. Лойко Д. М. Динаміка змін у структурі споживання домогосподарств України // Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". Серія: "Економічні науки". 2018. №7. URL: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2018-7-4046>.
4. Людський розвиток в Україні: мінімізація соціальних ризиків (колективна науково-аналітична монографія) / за ред. Е. М. Лібанової. Київ: Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України, 2010. 496 с.
5. Сидорова А. В. Доходи та витрати населення: статистичне оцінювання, моделювання та прогнозування. *Фінанси, облік, банки*. 2017. № 1(22). С. 154–162.
6. Витрати і ресурси домогосподарств. Статистичний збірник. Державна служба статистики України. Київ, 2019. URL: <http://ukrstat.gov.ua>.
7. Україна у цифрах. Статистичний збірник. Державна служба статистики України. Київ. URL: <http://ukrstat.gov.ua>.
8. Про основні цілі і норми соціальної політики: Конвенція МОП № 117. Верховна Рада України. Офіц. сайт. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua>

References:

1. Kizuma, T. O.(2017). Household expenditures of Ukraine: essential and analytical aspect. *Visnyk TNEU*. Vol. 2. P. 61-70 (in Ukr.)
2. Yuriy, S. I.(2008). Household finances: theoretical approaches to the interpretation of nature. *Finansy Ukrainy [Finance of Ukraine]*. Vol.8. P. 3-10. (in Ukr.).
3. Lojko, D. M. (2018). Dynamics of changes in the structure of household consumption in Ukraine. *Internauka*. Vol. 7. Available at: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2018-7-4046> (in Ukr.)
4. E.M. Libanova (2010). Human development in Ukraine: minimizing social risks. 496p. (in Ukr.).
5. Sydorova, A.V. (2017). Income and expenditure of the population: statistical estimation, modelling and forecasting. *Finansy, oblik, banky [Finanse, accounting, banks]*. Vol. 1(22). P.154-162. (in Ukr.).
6. State Statistics Service of Ukraine (2019). *Costs and recourses of households*. Statistical book, Derzhkomstat, Kyiv. Available at: <http://ukrstat.gov.ua>. (in Ukr.).
7. State Statistics Service of Ukraine (2019). *Ukraine in numbers*. Statistical book, Derzhkomstat, Kyiv. Available at: <http://ukrstat.gov.ua>.(in Ukr.).
8. On the main goals and norms of social policy. Convention No. 117. Verkhovna Rada of Ukraine. Available at: <http://zakon4.rada.gov.ua>